

Theodore Prévinaire (1821-1900), een lichtgeraakte Haarlemse fabrikant

Door Annabella Meddens-van Borselen

In de archieven van de Noord-Hollandse rechtbankenⁱ zijn enkele bijzondere rechtszaken gevonden over de Haarlemse textielabrikant Marie Prosper Theodore Prévinaire. Hij was de zoon van de succesvolle textielabrikant Jean Baptiste Theodore (1783-1854) en M. Aldegonde de Hemptinne. Hij was geboren in 1821 te Molenbeek bij Brussel en noemde zich Theodore. De familie Prévinaire was in 1834 naar Haarlem verhuisd om daar een grote textielabriek te stichten aan de Garenkokerskade. Het was een grote fabriek met zo'n 556 werknemers in dienst. De fabriek van Prévinaire was gespecialiseerd in de fabricage van Turks-rood geverfde garens en stof, het "toile Adrinople" geheten.ⁱⁱ In de jaren veertig van de 19e eeuw werden de textielabrikanten nog niet helemaal geaccepteerd door de Haarlemse en Heemstedse elite en daar kon de jonge Theodore Prévinaire razend om worden. In 1846 kreeg hij in de sociëteit "Trou Moet Blijcken" ruzie met de 22-jarige tweede luitenant Bernhard Theodore Anne Westerouen van Meeteren. Waar de heren onenigheid over hadden of wat er precies gezegd was, is niet duidelijk. Vermoedelijk heeft de luitenant enige misprijzende uitlatingen gedaan over Prévinaire. De textielabrikant pikte dit niet en eiste genoegdoening. Samen met twee vrienden besloten zij om hun ongenoegen uit te vechten met een duel. Het tweegevecht vond plaats in de militaire manege aan de Magdalenastraat te Haarlem. Zij werden beiden bij het duel bijgestaan door twee secondanten. Prévinaire koos als secondant Jan Cornelis Louis Druijvesteijn. Zijn tegenstander liet zich bijstaan door een collega, de tweede luitenant Hendrik Herman Guérin. Prévinaire had zelf geen sabel en mocht deze lenen van de secondant van zijn tegenstander. Westerouen van Meeteren had als luitenant uiteraard een eigen sabel. Voor het duel werd afgesproken dat het gevecht gestaakt moest worden, als een van de twee geraakt werd en er bloed te zien was. Uiteindelijk raakten beide heren licht gewond. Een van de secondanten had de wonden ter plekke verbonden. Alle vier werden ze opgepakt en voor de rechter gedaagd. Ter verdediging voerden de heren aan, dat ze het minst gevaarlijke wapen hadden gekozen. De rechter veroordeelde ze alle vier voor het met voorbedachten rade toebrengen van kwetsuren en gaf ze een geldboete. Prévinaire en zijn tegenstander moesten f 25,- boete betalen en de secondanten elk f 10,- boete. Hiermee kwamen de heren er nog goed mee weg. De straf voor deze misstap liep uiteen van één maand gevangenisstraf tot twee jaar gevangenisstraf, plus een geldboete. De Amsterdamse rechter vond dat de jeugdige jaren der beklaagden en het feit dat de wonden van zeer geringe aard waren, als verzachtende omstandigheden kon worden aangemerkt.ⁱⁱⁱ

Een paar jaar later, in april 1848 moest Prévinaire junior nogmaals voor de rechtbank verschijnen. Hij werd aangeklaagd wegens mishandeling met voorbedachten rade en verwonding van Steven Johannes IJserstitt. Het slachtoffer was rijksveearts en woonde in zijn buitenplaats Bosch en Hoven te Heemstede. Wat was er gebeurd? De twee heren hadden ruzie gekregen op een veiling van goederen. IJserstitt wilde daar graag broeiramen voor een druivenbak kopen. Tijdens de veiling bleef Prévinaire tot het laatst toe tegen hem opbieden. Zo werd hij genoodzaakt om voor die ramen een hoge prijs te betalen, die ver boven de waarde lag. Hij werd boos en zei tegen Prévinaire: "*Prévinaire nu is het gedaan. Ga nu je katoentjes ophangen*". Prévinaire mopperde dat hij hem graag een pak rammel wilde geven. De timmermansbaas Van der Linde van Bosch en Hoven waarschuwde zijn baas

IJserstitt een dag later. Hij zei tegen hem: “Pas op, Prévinaire loert op je”. De 27-jarige Prévinaire voelde zich zwaar beledigd en kon dit niet verkroppen. Een paar dagen na dit voorval liet de jonge fabrikant zich in zijn koets naar de Spanjaardslaan rijden, waar de buitenplaats Bosch en Hoven van IJserstitt lag en liet de koetsier aanbellen om te vertellen dat een rijtuig op de weg stond met daarin een heer, die hem wenste te spreken. De koetsier voegde er aan toe, dat die heer haast had om met de spoorwegen te vertrekken en verzocht hem bij het rijtuig te komen om de heer IJserstitt te spreken. Deze weigerde. Hij zei dat hij op die wijze geen personen die hun naam niet kenbaar maakte, te woord stond. Het rijtuig reed weg, maar kwam even later weer terug. Prévinaire deed nogmaals hetzelfde verzoek, maar IJserstitt kwam niet. Deze riep tegen de koetsier: *“Zeg aan die fabrieksjongen, dat ik Turk (de hond) op hem zal afzenden, als hij op mijn (buiten)plaats durft te komen.”* Prévinaire was razend en accepteerde dit niet. Hij wachtte in zijn rijtuig tot hij IJserstitt van zijn buitenplaats zag vertrekken. Bij de Spanjaardslaan sprong Prévinaire uit zijn rijtuig, gooide IJserstitt tegen de grond en gaf hem een flink pak slaag. Toen de koetsier iemand zag aankomen waarschuwde hij zijn baas en stapte Prévinaire weer terug in het rijtuig. Zelf liep de fabrikant ook een blauw oog en bebloed gezicht op. De koetsier verklaarde later aan de Haarlemse rechter, dat hij dacht dat de heer Prévinaire een grap uit wilde halen, zoals wel vaker het geval was. Na de vechtpartij ging Prévinaire koffie drinken bij de Sociëteit in de Hout. Een poosje later zag hij dat IJserstitt in de Haarlemmerhout bij het logement (het Wapen van Amsterdam) van herbergier Xavier Severin Stoffels naar binnen ging. Prévinaire ging hem achterna en viel hem van achteren aan, sloeg hem in het gezicht en gooide zijn tegenstander tegen de kachel. Daarna sprong hij weer terug op de bok van zijn rijtuig, waar zijn koetsier zat te wachten. IJserstitt liep het logement uit en kwam hem achterna en riep: *“Kom er nu af, kwade jongen, als je durft.”* Onder het weggrijden zei Prévinaire tegen zijn koetsier, dat zijn tegenstander hem nu geen klap had kunnen geven. Voor dit akkefietje moest Prévinaire zich voor de Haarlemse rechter verdedigen. De belediging van de fabrikant zag de rechter als verzachtende omstandigheid. Hij moest f200,- boete betalen en drie maanden gevangenisstraf uitzitten.^{iv} Volgens familieoverlevering^v kwam een opsluiting in het huis van bewaring voor Theodore Prévinaire op een slecht moment. Op de Buiten sociëteit was er 's avonds een bal, waar notabelen van Haarlem en omgeving aanwezig waren met hun zonen en dochters. Theodore Prévinaire wilde daar heel graag bij zijn, aangezien hij een oogje had op een dochter van Van Wickevoort Crommelin. Toch lukte het hem om er aanwezig te zijn en danste met het beoogde meisje. Hij had een cipier omgekocht en ging 's nachts weer terug naar de cel. Op 2 juni 1852 trouwde hij met haar.^{vi} Zij kregen drie dochters en een zoon: Elisabeth Aldegonde (1853), Theodore (1854-1885), Marie Henriette (1856-1918) en Eugenie (1858-1928). Zeven jaar na het huwelijk overleed zijn vrouw in hun huis aan de Zijlweg te Haarlem pas 28 jaar oud. Op het zakelijk gebied ging het heel goed. Prévinaire ontwikkelde met zijn medewerkers een batikdrukmachine “La Javanaise” genaamd voor het drukken van imitatie-batiks. In 1854 werd de uitvinding gepatenteerd. Na 1886 zette hij samen met zijn schoonzoon jhr. C.F. van de Poll, die getrouwd was met de jongste dochter, het bedrijf voort. Theodore Prévinaire hertrouwde nooit en overleed in januari 1900 te Haarlem. De katoenfabriek bleef tot 1917 doordraaien en werd in 1918 geliquideerd.^{vii}

ⁱ Met dank aan alle vrijwilligers die een index maken op de archieven van de rechtbanken, vredegerichten en krijgsraden.

ⁱⁱ Dr. W.T. Kroese, Haarlem textielstad in de 19^e eeuw. Enkele nieuwe stukjes ter completering van de legpuzzel der drie Haarlemse textiel fabrieken in: Textielhistorische Bijdragen nr 20, p/61-72, (Enschede 1979)

ⁱⁱⁱ Noord-Hollands Archief Haarlem, rechtbank Amsterdam 1846, inventarisnummer 22, akte 428.

^{iv} Noord-Hollands Archief Haarlem, rechtbank Haarlem 1848, inventaris 303, akte 105.

^v F.J.E. van Lennep, Appie en Ampie en hun nakomelingen in: Jaarboek Haarlem 1959.

^{vi} Hij trouwde met Johanna Maria van Wickevoort Crommelin (1831-1859). Volgens F.J.E. van Lennep kregen zij vier kinderen, zes kleinkinderen, 17 achterkleinkinderen, 46 achter-achterkleinkinderen

^{vii} Dr.W.T. Kroese, p 65-70.